

Zygmunt Szot

Przemiany demograficzne w Wenezueli ze szczególnym uwzględnieniem okresu 1936—1961

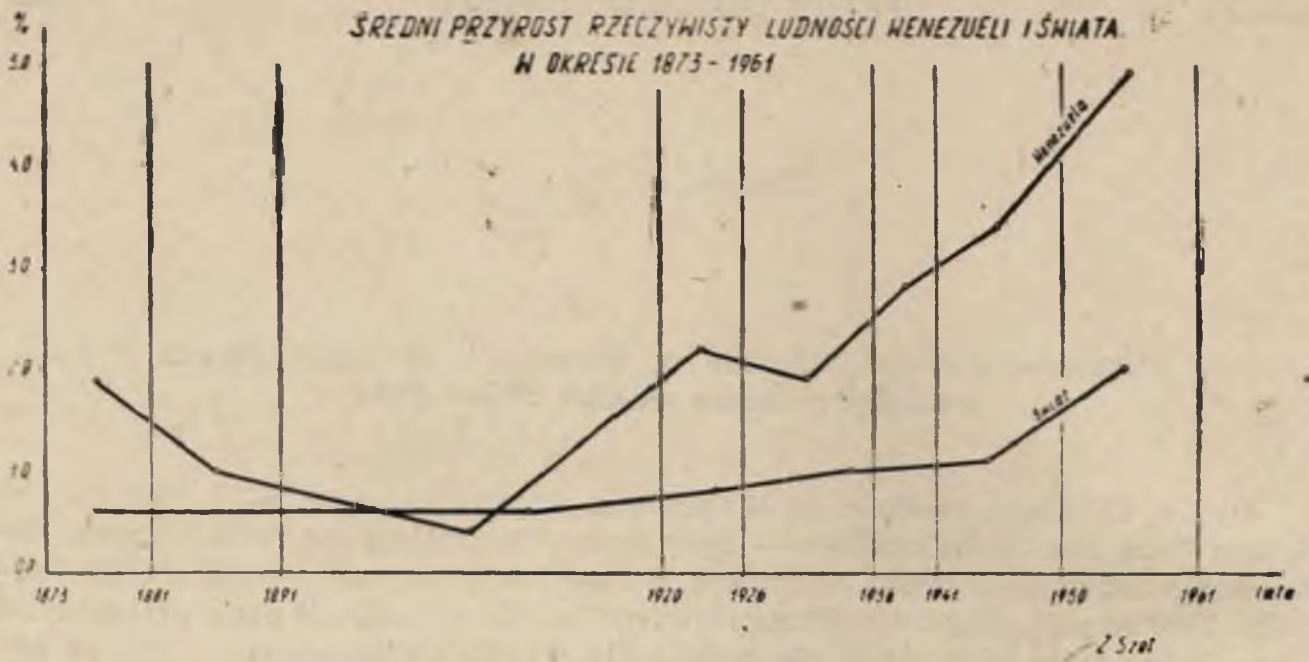
Wyniki IX spisu ludności w Wenezueli, przeprowadzone 26 II 1961 r., podające 7 524 tys. mieszkańców — były dużą niespodzianką. W Wenezueli bowiem nie zrobiono dotychczas prawie żadnej poważniejszej analizy ruchu ludności. Tak zwana „eksplozja demograficzna”, o której wiele się pisze po ostatnim spisie ludności w Wenezueli, nie będzie dla nikogo zaskoczeniem, a nawet nie trzeba będzie tego zjawiska nazywać w ten sposób („eksplozja”), jeśli się weźmie pod uwagę, że jest to po prostu logiczny rezultat rozwoju ludności w ciągu ostatnich 45 lat. Celem niniejszego opracowania jest właśnie próba analizy tego rozwoju i przedstawienie niektórych przyczyn wspomnianego zjawiska na podstawie: roczników statystycznych^{1, 2, 3, 4}, danych z ostatniego spisu ludności w Wenezueli^{6, 7} i różnego rodzaju prac dotyczących tego tematu (głównie pracy José Eliseo Lópeza — *La expansión demográfica de Venezuela*¹⁴).

I. PRZYROST LUDNOŚCI WENEZUELI W PORÓWNANIU Z PRZYROSTEM LUDNOŚCI ŚWIATA

Szybki przyrost ludności Wenezueli nie jest zjawiskiem odosobnionym w rozwoju ludności świata. Jest to zjawisko szczególnie typowe dla ogromnej grupy krajów o opóźnionym rozwoju ekonomicznym. Na podstawie danych statystycznych można wydzielić trzy okresy rozwoju ludności w tych krajach. Do r. 1920 przyrost ludności tych krajów był bardzo powolny, ale od tego roku (tzn. 1920) aż do zakończenia drugiej wojny światowej zauważa się nieco szybsze tempo, jakkolwiek było to jeszcze tempo umiarkowane. Od 1945 r. nastąpił bardzo szybki rozwój ludności. W Wenezueli jednakże przyrost ludności w tym trzecim okresie jest zaskakująco szybszy niż w pozostałych krajach tzw. trzeciego świata.

Pod koniec XIX i na początku wieku XX ludność Wenezueli wzrastała bardzo powoli i jej przyrost był zbliżony do średniego przyrostu ludności świata (wykres nr 1). Średni przyrost roczny nie przekraczał 2°%, a w kilku latach spadł nawet poniżej 1°%. Było to tempo rozwoju charakterystyczne dla współczesnych krajów dobrze rozwiniętych (wykres nr 4). Jeśli się przyjmie ludność z r. 1873 za 100, to w r. 1920 wskaźnik ten wzrośnie do 143, czyli że ludność Wenezueli w ciągu 47 lat nie zwiększyła się nawet o 50°%. Jak więc widać z wykresu nr 2, tempo przyrostu ludności Wenezueli było bardzo zbliżone do tempa przyrostu ludności świata.

Wykres nr 1

Wykres nr 2

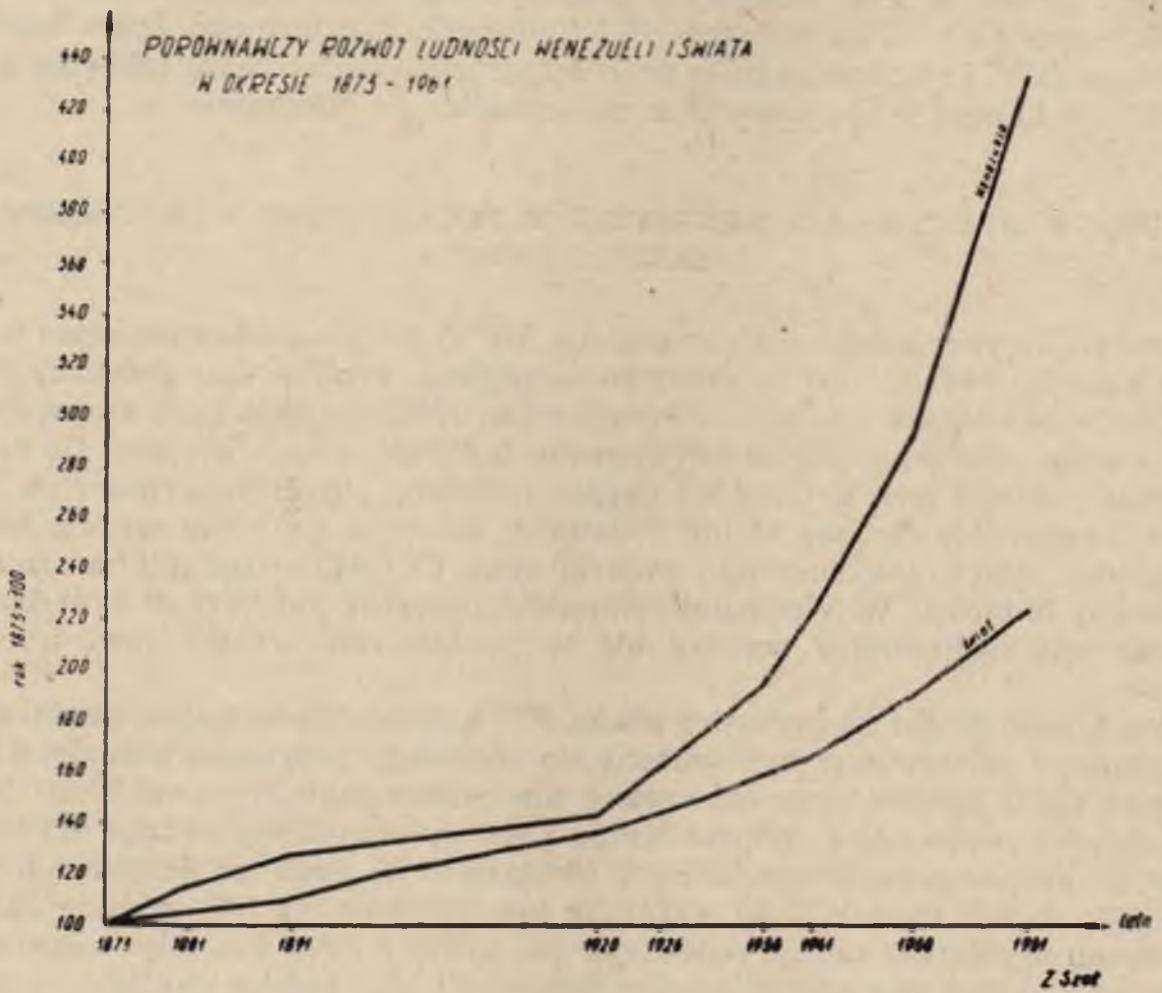

Tabela 1

ŚREDNI RZECZYWISTY PRZYRÓST LUDNOŚCI WENEZUELI W PORÓWNANIU
DO ŚREDNIEGO ROCZNEGO PRZYRÓSTU LUDNOŚCI ŚWIATA W OKRESIE
1873—1961

Ludność Wenezueli			Ludność świata		
lata	liczba ludności	roczny przyrost w %	lata	liczba ludności (w mln)	roczny przyrost w %
1873	1 732 411	—	—	—	—
1881	2 005 139	1,9	1850	1 175	—
1891	2 221 572	1,0	1900	1 620	0,6
1920	2 479 525	0,4	1920	1 834	0,6
1926	2 814 131	2,2	1930	2 008	0,8
1936	3 364 347	1,9	1940	2 216	1,0
1941	3 850 771	2,8	1950	2 476	1,1
1950	5 034 838	3,4	1961	3 000	2,0
1961	7 524 000	4,9	—	—	—

Tabela 2

ROZWÓJ LUDNOŚCI WENEZUELI W PORÓWNANIU DO LUDNOŚCI ŚWIATA
W OKRESIE 1873—1961

Ludność Wenezueli			Ludność świata		
rok	liczba ludności	wskaźnik	rok	liczba ludności (w mln)	wskaźnik
1873	1 732 411	100	1873	1 137	100
1881	2 005 139	116	1890	1 474	110
1891	2 221 572	128	1900	1 620	121
1920	2 479 525	143	1920	1 834	137
1926	2 814 131	162	1930	2 008	150
1936	3 364 347	194	1940	2 216	166
1941	3 850 771	222	1950	2 476	185
1950	5 034 838	291	1961	3 000	224
1961	7 524 000	434	—	—	—

Od r. 1920 do 1945 ludność Wenezueli zwiększała się w tempie szybszym — w porównaniu do okresu poprzedzającego — ale można ten przyrost nazwać jeszcze umiarkowanym. Średni przyrost roczny był prawie zawsze większy od 2%, a pod koniec tego okresu doszedł do około 3%. Państwa rozwinięte miały taki przyrost w drugiej połowie w. XIX i na początku w. XX, kiedy to śmiertelność szybko malała, a wskaźnik urodzeń pozostawał na tym samym poziomie (wykres nr 4). Jeśli popatrzymy na wskaźnik tempa przyrostu, zauważymy, że zwiększył się on ze 143 w r. 1920 do 222 w r. 1941. W ciągu około 20 lat ludność Wenezueli zwiększyła się o 55%. Tempo przyrostu ludności świata jest w tym czasie wolniejsze. Wskaźnik porównawczy wzrasta ze 137 w 1920 r. do 166 w 1940 r., tj. przyrost wynosi około 20% (tabela 2).

Mniej więcej od roku 1945 aż do dziś (ściśle do r. 1961) przyrost ludności

Wenezueli zwiększa się i należy do najwyższych na świecie. Średni przyrost roczny jest zawsze wyższy od 3⁰/₀, dochodząc ostatnio do 4⁰/₀. Jest to przyrost, jakiego nie było w całej historii rozwoju ludności Wenezueli. Porównawczy wskaźnik tempa przyrostu zwiększył się z 222 w r. 1941 do 434 w r. 1961. W okresie krótszym niż 20 lat ludność Wenezueli podwoiła się, wzrastając o ponad 95⁰/₀. Krzywa przyrostu ludności na wykresie nr 2 biegnie bardzo wyraźnie do góry, oddalając się definitywnie od krzywej światowej, jakkolwiek tempo przyrostu ludności świata jest w tym ostatnim okresie czasu także większe, *dochodzące* do 224 (tabela 2 i wykres nr 2). Tak więc w ciągu 20 lat ludność świata wzrosła o 35⁰/₀. Jest to jednak głównie wynikiem przyrostu ludności zamieszkałej w krajach rozwijających się. W większości tych krajów w okresie 1945—1960 średni roczny przyrost ludności jest zawsze większy aniżeli w okresie 1920—1945 i wynosi ponad 2,5⁰/₀ (tabela 3).

Tabela 3

ŚREDNI PRZYROST RZECZYWISTY (ROCZNY) W KRAJACH ROZWIJAJĄCYCH SIĘ W OKRESACH 1920—1945 i 1945—1960

Kraje	Ludność (w milionach)			Średni przyrost roczny w %	
	1920	1945	1960	1920—1945	1945—1960
Cejlon	4,486	6,650	9,612*	1,9	3,1
Egipt (ZRA)	13,222	18,460	25,365*	1,5	2,6
Ekwador	1,541	2,781	4,298	3,2	3,6
Kambodża	2,403**	3,227***	4,845*	1,3	3,8
Madagaskar	3,364**	4,290	5,287	1,1	1,5
Peru	5,212	7,727	10,857	1,9	2,7
Salwador	1,168	1,742	2,612	1,9	3,3
Syjam	9,460	16,862	25,520	3,1	3,4

* — 1959

** — 1921

*** — 1946

Reasumując należy stwierdzić, że ludność Wenezueli do r. 1945 potrzebowała ponad 60 lat, żeby się podwoić, natomiast po r. 1945 uzyskała to podwojenie w ciągu 20 lat. W okresie 1873—1961 liczba ludności świata ledwie podwoiła się, podczas gdy liczba ludności Wenezueli zwiększyła się więcej niż czterokrotnie. Jest to więc przyrost nadzwyczajny i dlatego należy zastanowić się nad jego przyczynami.

II. URODZENIA I ZGONY

Przyrost ludności kraju zależy przede wszystkim od bilansu urodzeń i zgonów. Do r. 1920 r. śmiertelność w Wenezueli była bardzo wysoka. Jak widać z wykresu nr 3, jej wskaźnik wynosił zawsze ponad 20⁰/₀₀, co jest typowe dla ludności żyjącej w warunkach prymitywnych. Krzywa śmiertelności jest bardzo zbliżona do krzywej urodzin. Przyrost naturalny waha się w granicach 4—10⁰/₀₀. Zgodnie z poglądem Alfreda Souvy¹⁸ (patrz wykres nr 4) bardzo

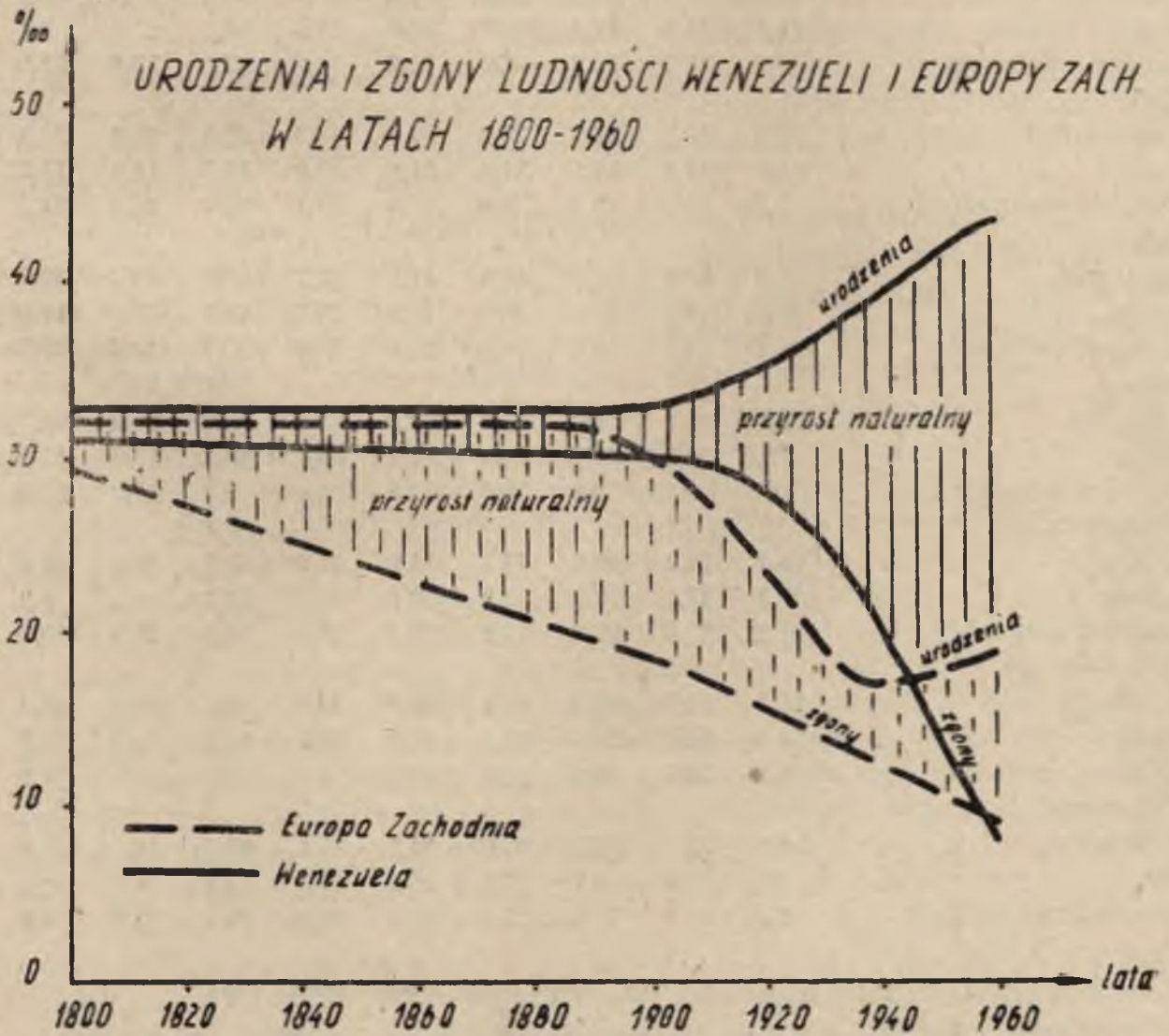
Wykres nr 3

KSZTAŁTOWANIE SIĘ PRZYROSTU NATURALNEGO W WENEZUELI
W LATACH 1905-1960

Wykres nr 4

URODZENIA I ZGONY LUDNOŚCI WENEZUELI I EUROPY ZACH.
W LATACH 1800-1960

wysokim wskaźnikom urodzeń towarzyszą bardzo wysokie wskaźniki śmiertelności. Przyrost naturalny był więc bardzo mały.

Od 1920 r. śmiertelność zaczęła spadać bez przerwy (patrz wykres nr 3 i 4). W okresie 1920—1945 wskaźnik śmiertelności był zawsze mniejszy od 20‰ i spadł pod koniec tego okresu do 15—16‰. Ponieważ wskaźnik urodzeń miał w tym czasie powolną, ale stałą tendencję zwyżkową, zauważa się systematyczny wzrost przyrostu ludności Wenezueli. To, że krzywa urodzeń stale wzrastała (szczególnie od r. 1905) wynikało m. in. także z coraz poprawniejszej rejestracji urodzeń. Równocześnie spadek śmiertelności spowodował wzrost liczby

Tabela 4

WSKAŹNIK URODZEŃ, ŚMIERTELNOŚCI I PRZYROSTU NATURALNEGO (w ‰)
LUDNOŚCI NIEKTÓRYCH KRAJÓW ROZWIJAJĄCYCH SIĘ W OKRESIE
1920—1959

K r a j e	L a t a								
	1920*	1925*	1930*	1935	1940	1945	1950	1955	1959
Cejlon									
urodzenia	38,5	40,6	37,8	34,4	35,8	36,7	40,4	37,9	36,9
zgony	28,9	24,9	22,4	36,6**	20,6	22,0	12,6	11,0	9,1
przyrost naturalny	9,6	15,7	15,4	—2,2	15,2	14,7	27,8	26,9	27,8
Chile									
urodzenia	39,3	41,7	34,9	33,3	33,4	33,3	32,4	35,0	35,4
zgony	31,0	25,4	24,5	24,4	21,6	20,0	15,7	12,8	12,5
przyrost naturalny	8,3	15,3	10,4	8,9	11,8	13,3	16,7	22,2	22,9
Egipt									
urodzenia	42,8	43,9	43,7	41,3	41,3	42,7	44,4	40,2	40,3
zgony	25,7	26,5	27,1	26,4	26,3	27,7	19,1	17,6	16,6
przyrost naturalny	17,1	17,4	16,6	14,9	15,0	15,0	25,3	22,6	23,7
Indie									
urodzenia	33,0	33,5	34,0	34,3	32,2	28,0	25,8	27,0	25,7
zgony	26,8	24,3	23,7	23,4	21,1	22,1	16,6	11,7	12,1
przyrost naturalny	6,2	9,2	10,3	10,9	11,1	5,9	9,2	15,3	13,6
Kostaryka									
urodzenia	43,4	46,2	44,6	44,7	44,6	45,9	46,5	40,3	42,8
zgony	22,3	23,2	22,3	22,9	18,1	15,5	12,2	10,5	9,0
przyrost naturalny	21,1	23,0	22,3	21,8	26,5	30,4	34,3	29,8	33,8
Salwador									
urodzenia	45,9	44,7	43,3	40,1	45,7	42,9	48,5	47,9	45,9
zgony	24,3	24,4	23,0	25,1	19,1	18,2	14,7	14,2	11,9
przyrost naturalny	21,6	20,3	20,3	15,0	26,6	34,7	33,8	33,7	34,0
Wenezuela									
urodzenia	26,3	32,4	29,3	27,8	35,5	37,4	42,5	44,7	43,9
zgony	19,4	17,5	16,7	16,5	16,4	15,5	10,9	9,7	8,0
przyrost naturalny	6,9	14,9	12,6	11,3	19,1	21,9	31,6	35,0	35,9

* — średni wskaźnik dla okresów: 1920—1924, 1925—1929 i 1930—1934

** — wysoki wskaźnik z powodu epidemii malarii

kobiet i mężczyzn, którzy mogli mieć potomstwo. Należy także wziąć pod uwagę poprawę warunków sanitarnych, wyeliminowanie niektórych wypadków niepłodności i likwidację chorób masowych (w tym także zakaźnych).

Od 1945 r. do dzisiaj (a ściślej: do 1961 r.) śmiertelność spada bardzo szybko. Krzywa śmiertelności spada wyraźnie w dół oddalając się definitywnie od krzywej urodzeń (wykresy nr 3 i 4). Z załączonej tabeli 4 widać, że śmiertelność jest zawsze poniżej 16‰, a od 1950 r. poniżej 11‰, osiągając w ostatnim okresie 8‰. Jest to poziom charakterystyczny dla krajów rozwiniętych (patrz wykres nr 4). Nie należy tu jednak zapominać, że struktura wieku ludności Wenezueli — w większości młodej — sprzyja tej małej śmiertelności. Nagły spadek śmiertelności i stała tendencja zwykłowa urodzeń spowodowały, że przyrost naturalny Wenezueli jest obecnie bardzo wysoki (36‰ w r. 1960). Krzywa przyrostu naturalnego zbliża się bardzo wyraźnie do krzywej urodzeń (wykres nr 3).

III. AKCJE SANITARNE

Działalność prowadząca do zmniejszenia śmiertelności, rozpoczęta zarówno w Wenezueli, jak i w innych krajach zacofanych, miała od początku charakter wyłącznie sanitarny. Państwa rozwinięte bardzo chętnie popierały tę akcję, wysyłając swoich specjalistów i odpowiednie lekarstwa. Równocześnie wenezuelscy lekarze doksztalcali się w tych krajach w zagadnieniach dotyczących sposobu i techniki zwalczania chorób zakaźnych. Już w 1896 r. wybudowano z inicjatywy prywatnej Instytut Pasteura w Caracas. Stał się on od r. 1897 centrum szczepień bezpłatnych.

W 1909 r. wydano zarządzenie o przymusowym szczepieniu przeciw tyfusowi. Szczepionki sprowadzano z Paryża, a w r. 1915 produkowano już te szczepionki w kraju. Otwarcie Kanału Panamskiego także wpłynęło na polepszenie zdrowotnego stanu ludności Wenezueli. Na mocy układu z 1903 r. Stany Zjednoczone otrzymały w strefie kanału „wieczyste” prawa suwerenne. Kiedy w r. 1914 Amerykanie skończyli prace przy kanale, zaczęli się troszczyć o warunki sanitarne krajów i regionów graniczących ze Strefą Kanału. Chodziło im bowiem o to, że żółta febra, malaria i inne choroby mogłyby się przedostać do Stanów Zjednoczonych statkami, które przepływały przez kanał. Ponieważ obszary graniczące ze Strefą Kanału były zakażone żółtą febrą, Fundacja Rockefellera powołała w r. 1916 specjalną komisję do spraw osuszania tych obszarów. Instytucja ta współpracowała z państwami sąsiednimi. Zbadano pod tym względem i objęto obserwacją wybrzeże południowego obszaru Morza Karaibskiego, a szczególnie wszystkie porty (w Wenezueli, Kolumbii, Ekwadorze, Peru i Brazylii). Równocześnie Fundacja Rockefellera wysyłała na te obszary lekarzy specjalistów, którzy wygłaszali odczyty o sposobach walki z chorobami zakaźnymi. W 1926 r. powstał w Maracay ośrodek naukowych badań nad chorobami zakaźnymi, które najbardziej dziesiątkowały ludność Wenezueli. W latach 1927 i 1928 Ministerstwo Zdrowia utworzyło szereg placówek z odpowiednio przygotowaną kadrą do walki z tymi chorobami. W latach 1931—1933 wprowadzono kursy i prelekcje o sposobach walki z malarią. Cała ta akcja toczyła się przy wydatnej finansowej pomocy Fundacji Rockefellera, jednego z najpotężniejszych monopolii międzynarodowych, dbającego pilnie o polepszenie zdrowotnego

stanu regionów, na których jego kapitały zaczęły przynosić ogromne zyski. Również walka z gruźlicą — jedną z najpoważniejszych przyczyn wysokiej śmiertelności — rozwijała się dzięki pomocy uzyskanej z zewnątrz. Doświadczenia lekarzy wenezuelskich, zdobyte za granicą, sprowadzane lekarstwa i aparaty rentgenowskie pozwoliły na to, że od r. 1928 zaczęto tworzyć przychodnie przeciwgruźlicze o charakterze publicznym i masowym.

W 1936 r. utworzono Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej, co w dużej mierze wpłynęło na dalszy — jeszcze lepszy — rozwój usług sanitarnych i medycznych w Wenezueli. Utworzono mnóstwo nowych placówek zdrowia, ulepszono i umocniono istniejące. Wpływy pieniężne otrzymane z ropy naftowej pozwoliły państwu na zwiększenie wydatków na rozwój higieny i podjęcie leczenia masowych chorób zakaźnych. Na przykład w latach 1918—1919 dotacje na ten cel wynosiły tylko 321 tys. boliwarów, w latach zaś 1936—1937 dysponowano już 3 milionami boliwarów tylko do zwalczania malarii.

Mimo że akcja przeciw malarii nie zdążyła całokwicie zniszczyć nosicieli tej choroby, zauważa się jednak wyraźne zmniejszenie śmiertelności na malarię. W 1929 r. na malarię umierało 174 osoby na 100 tys. mieszkańców, w roku zaś 1935 wskaźnik ten wynosił 148, a następnie spadł w pięcioleciu 1941—1945 do 110 osób. W czasie II wojny światowej rozszerzyło się bardzo stosowanie penicyliny, używanej masowo przez wojska Stanów Zjednoczonych. Wojsko to rozpowszechniło także masowe używanie proszku DDT, stosując go na wyspach Pacyfiku. Po zakończeniu II wojny światowej, czyli od r. 1945, tak penicylina, jak i DDT zostały szeroko rozpowszechnione we wszystkich krajach słabo rozwiniętych, powodując wyraźny spadek śmiertelności (tabela 4). Ten nagły spadek śmiertelności, który się zaczął mniej więcej od r. 1945, spowodowany jest m. in. właśnie masowym stosowaniem antybiotyków sprowadzanych z zagranicy. Początkowo leczono streptomycyną w szpitalach, a w następnych latach osiągnięto jeszcze lepsze wyniki w leczeniu ambulatoryjnym (tabela 5).

Tabela 5

ŚMIERTELNOŚĆ NA GRUŹLICĘ W WENEZUELI W LATACH 1936—1958

Lata	Wskaźnik (na 100 tys. mieszk.)	Lata	Wskaźnik (na 100 tys. mieszk.)
1936	234,3	1948	160,1
1937	263,9	1949	134,8
1938	264,7	1950	122,9
1939	262,4	1951	121,4
1940	247,5	1952	111,9
1941	231,7	1953	91,1
1942	230,8	1954	79,3
1943	244,8	1955	62,2
1944	258,3	1956	49,9
1945	229,6	1957	48,3
1946	215,1	1958	41,2
1947	186,9	—	—

Jednak najbardziej wyraźny spadek śmiertelności widoczny jest w zgonach na malarię. Możliwość masowego użycia DDT pozwoliła objąć walką z tą chorobą cały kraj. W 1950 r. wskaźnik śmiertelności na malarię wynosił 8,5 osób na

100 tys. mieszkańców, a w r. 1960 tylko 0,1¹⁴. Można więc powiedzieć, że malaria jako przyczyna zgonów prawie zniknęła w Wenezueli.

Jak więc wynika z powyższych rozważań, ogromny przyrost ludności Wenezueli (szczególnie po r. 1945) jest rezultatem spadku śmiertelności wskutek szerokiej akcji sanitarnej, poprzez rozszerzenie środków technicznych i medycznych w walce z chorobami zakaźnymi. Jednak, mimo że wskaźniki śmiertelności w Wenezueli są zbliżone do wskaźników krajów rozwiniętych, nie należy zapominać, że jest to obraz złudny, w którym kryją się duże i różnorodne różnice między krajami rozwiniętymi a krajami nierozwiniętymi. Podczas gdy wskaźnik śmiertelności dzieci do lat 10 w Wenezueli w r. 1958 wynosił 48,8‰, to w Stanach Zjednoczonych (w r. 1957) ten sam wskaźnik stanowił tylko 8,4‰. Jest to jeden z typowych przykładów zasadniczych różnic między krajami rozwiniętymi i nierozwiniętymi. W krajach słabo rozwiniętych zaznacza się właśnie duża śmiertelność dzieci. W szerszym opracowaniu tego tematu można by przeprowadzić jeszcze dokładniejszą jego analizę. Jednakże nawet pobieżne rozpatrzenie istoty problemu potwierdza, że nie rozwój gospodarki wewnętrznej był przyczyną spadku śmiertelności w Wenezueli. Spadek śmiertelności jest wywołany interwencją z zewnątrz w imię interesów i współzależności międzynarodowych, które równocześnie wpłynęły bardzo mocno na zahamowanie rozwoju gospodarki kraju.

IV. MIGRACJE ZEWNĘTRZNE

O szybkim wzroście ludności Wenezueli zadecydował opisany przyrost naturalny, niemniej jednak odegrały tu pewną rolę zewnętrzne migracje ludności. Migracje były ważnym czynnikiem wzrostu ludności w Wenezueli^{12, 15} przede wszystkim w okresie 1945—1956¹⁴. W tym czasie bowiem zaznaczył się duży napływ imigrantów, głównie z Europy. Byli to Włosi, Hiszpanie i Portugalczycy. Na przykład w r. 1955, na około 380 tys. obcokrajowców mieszkających w Wenezueli około 104 tys. (tj. ponad 27‰) było Włochów, 97 tys. (tj. 25‰) Hiszpan i 27 tys. (tj. ponad 7‰) Portugalczyków¹⁴. Obok wyżej wymienionych liczną grupę stanowili Kolumbijczycy, bo ponad 66 tys. (tj. ponad 17‰). Według danych „International Migration”¹³ — w r. 1962 ilość wszystkich obcokrajowców (wyłączając turystów i przejezdnych) wynosiła 683 500, z czego ponad 30‰ (206 800) stanowili Hiszpanie, niecałe 28‰ (188 500) — Włosi, 8‰ — Portugalczycy. W większości wypadków jest to emigracja całych rodzin. Rząd Wenezueli popiera jak najbardziej akcję sprowadzania imigrantów, pragnie bowiem przy ich pomocy zwiększyć gęstość zaludnienia niedoludnionych połaci kraju, a także lepiej wykorzystać naturalne jego bogactwa. Największy odsetek przybywających stanowi imigracja żywiłowa, nie kontrolowana, nie planowana (dotyczy to głównie Kolumbijczyków). Równocześnie jednak istnieją w Wenezueli instytucje (Instituto Agrario Nacional, Instituto Tecnico, Inmigración y Colonización) zajmujące się planową akcją sprawozdania obcokrajowców i osadzenia ich na stałe.

Duża imigracja nie kontrolowana, nie planowana, wynika m. in. z tego że do Wenezueli imigrantów przyciąga najwyższy wskaźnik dochodu narodowego na głowę mieszkańca w Ameryce Południowej (w latach 1952—1954 Wenezuela — 540 \$, Argentyna — 460 \$, Brazylia — 230 \$, Kolumbia — 250 \$, Peru — 120 \$,

dla porównania USA — 1 870 \$), a co za tym idzie lepsze warunki życia aniżeli w krajach rodzinnych. Dla tych wszystkich, którzy chcą zostać na stałe (deklarując to między innymi przyjęciem obywatelstwa wenezuelskiego), dla wszystkich z jakimikolwiek kwalifikacjami i doświadczeniami w wykonywaniu jakiejś pracy, wymienione instytuty stwarzają korzystne warunki ekonomiczne, dając im różnorodne formy pomocy, jak na przykład długoterminowe lub bezwrotne pożyczki, zwolnienie lub ulgi w podatkach. Do niedawna oficjalnie zachęcano imigrantów do pracy w rolnictwie, obecnie kładzie się coraz większy nacisk na sprowadzenie wykwalifikowanej siły roboczej dla rozwijającego się przemysłu państwowego.

V. STRUKTURA WIEKU LUDNOŚCI WENEZUELI

Rozważania przeprowadzone poprzednio na temat urodzeń, zgonów i przyrostu ludności Wenezueli w ciągu ostatnich 40 lat (1920—1960), a szczególnie od zakończenia II wojny światowej, potwierdza wyraźnie struktura wieku ludności (tabela 6 i piramidy wieku). Struktura wieku ludności Wenezueli wynika z roz-

Tabela 6

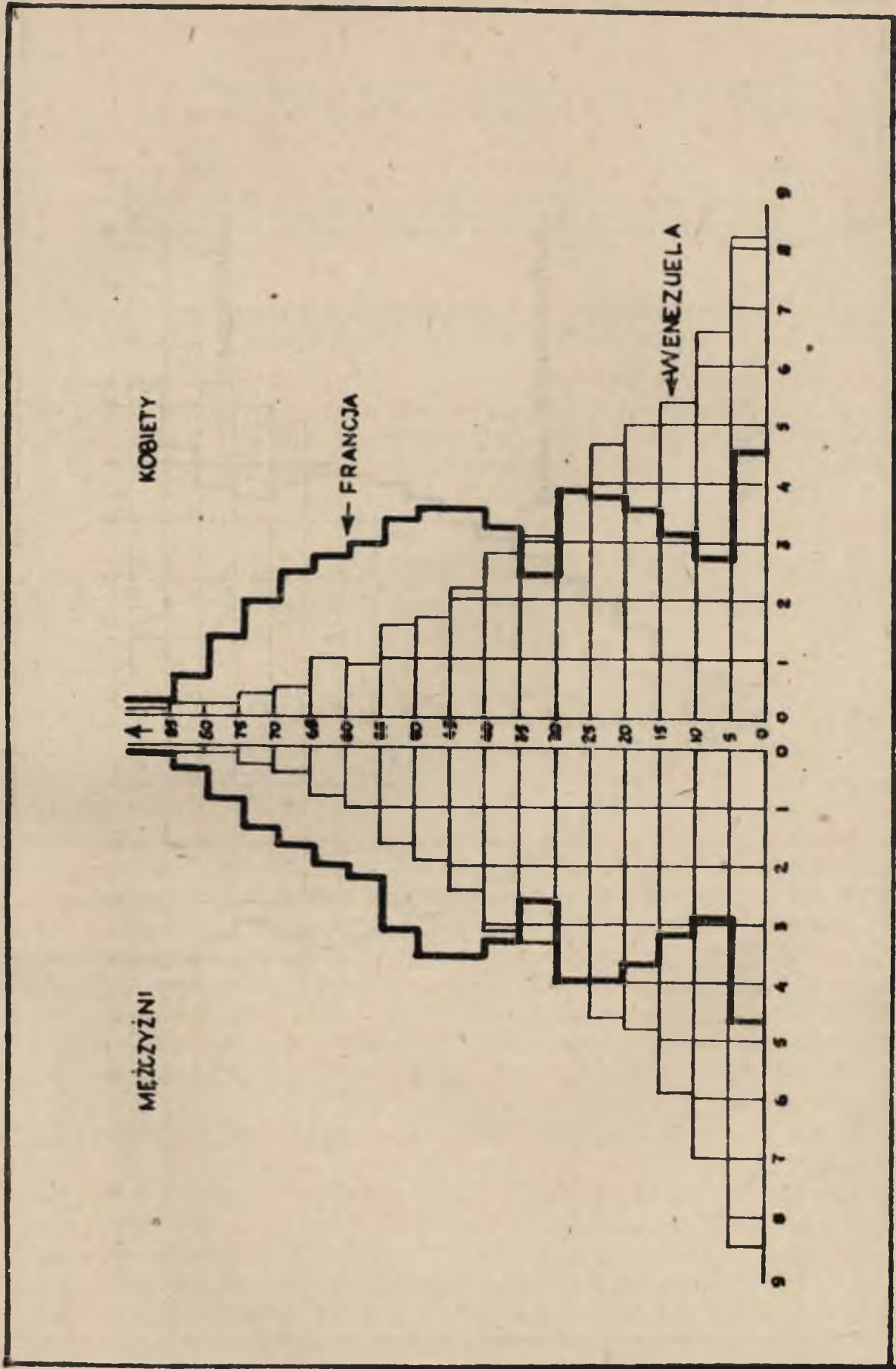
STRUKTURA WIEKU LUDNOŚCI WENEZUELI W ODSETKACH

Lata	Grupy wiekowe		
	0—19	20—59	60 i więcej
1926	48,6	47,0	4,4
1936	50,8	44,8	4,4
1941	51,4	44,2	4,4
1950	51,8	43,7	4,5

woju historyczno-społecznego, który także na tym przykładzie potwierdza głębokie różnice między krajami rozwiniętymi a opóźnionymi w rozwoju^{8, 9, 10, 11, 16, 17, 22}. W krajach wysoko rozwiniętych zauważa się stałe zmniejszenie procentu roczników młodych i równocześnie zwiększenie się procentu starszych (wykresy nr 5 i 6). Struktura wieku jest w tym wypadku wykładnikiem stopnia rozwoju osiągniętego przez kraj. W konsekwencji zacofania Wenezueli ludność tego kraju (podobnie zresztą jak i innych krajów słabo rozwiniętych) ma strukturę wieku zupełnie inną aniżeli kraje rozwinięte. Można to zauważyć porównując piramidę wieku Wenezueli z piramidą francuską czy amerykańską (wykresy nr 5 i 6).

Od 1936 r. do 1950 r. w piramidach wieku Wenezueli nie zaszły żadne poważniejsze zmiany. Wskazują one wciąż bardzo szeroką bazę, którą stanowi duży odsetek dzieci i młodzieży, i ostre, wyraźne zwiężenie u góry, mówiące o bardzo małym procencie ludzi starszych, co było typowe dla struktury wieku Francji, Wielkiej Brytanii, Rosji w XVIII i XIX w. Podział ludności Wenezueli na trzy duże grupy wiekowe (często stosowany w Wenezueli) potwierdza niezmienny charakter struktury wiekowej (tabela 6). Wypada tu przypomnieć, że obecnie struktura wieku ludności Wenezueli nie jest przyczyną zacofania kraju, lecz przeciwnie, jego konsekwencją.

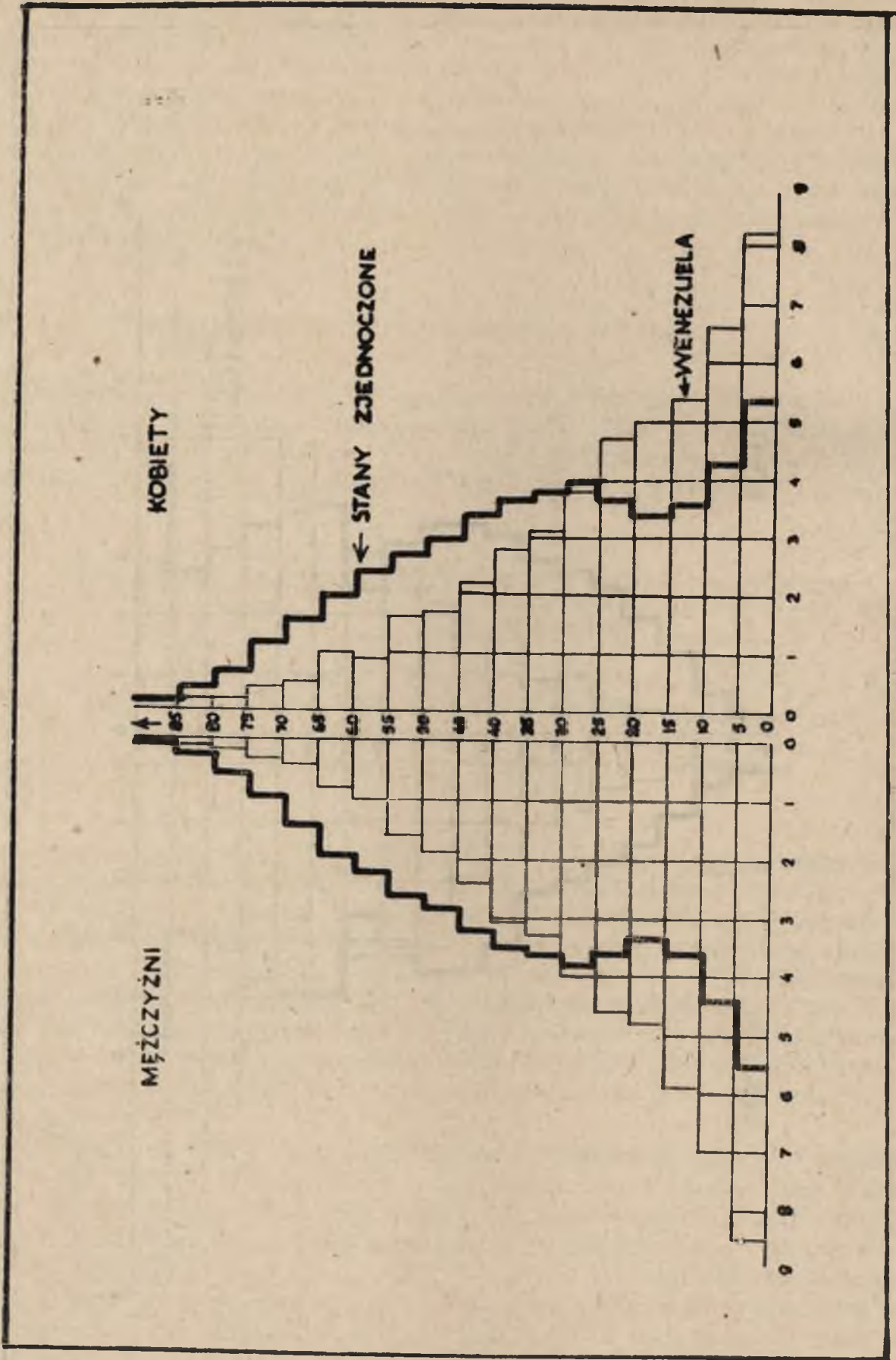
Nykras nr. 5

PIRAMIDY WIEKU LUDNOŚCI WENEZUELI I FRANCJI

Rok 1950

Wykres nr. 6

PIRAMIDY WIEKU LUDNOSCI WENEZUELI I STANOW ZJEDNOCZONYCH

Rok 1950

Z. Szol

Tabela 7

LUDNOŚĆ WENEZUELI W POSZCZEGÓLNYCH JEDNOSTKACH ADMINISTRACYJNYCH
WEDŁUG SPISÓW W LATACH 1936, 1941, 1950 i 1961

Jednostki administracyjne	W liczbach bezwzględnych					w procentach				
	1936	1941	1950	1961	1961	1936	1941	1950	1961	1961
Wenezuela	3 364 347	3 850 771	5 034 838	7 523 999	100	100	100	100	100	100
Dystrykt federalny (Distrito Federal)	283 418	380 099	709 602	1 257 515	8,42	9,87	14,09	16,71		
Stany (Estados):										
Anzoátegui	130 488	155 746	242 058	382 002	3,88	4,05	4,81	5,08		
Apure	58 067	70 560	88 939	117 577	1,73	1,83	1,77	1,56		
Aragua	129 746	138 235	189 891	313 274	3,85	3,59	3,77	4,16		
Barinas	56 193	62 959	79 944	139 271	1,67	1,63	1,59	1,85		
Bolívar	83 159	94 522	127 436	213 543	2,47	2,46	2,53	2,84		
Carabobo	172 127	191 442	242 923	381 636	5,12	4,97	4,82	5,07		
Cojedes	48 091	49 769	52 111	72 652	1,42	1,30	1,04	0,97		
Falcón	215 140	232 644	258 759	340 450	6,39	6,04	5,14	4,52		
Guárico	120 420	135 089	164 523	244 966	3,58	3,51	3,27	3,26		
Lara	291 230	332 975	368 169	489 140	8,66	8,64	7,31	6,50		
Mérida	179 122	192 994	211 110	270 668	5,32	5,02	4,19	3,60		
Miranda	216 527	227 604	276 273	492 349	6,44	5,91	5,49	6,54		
Monagas	92 885	122 901	175 560	246 217	2,76	3,20	3,49	3,27		
Nueva Esparta	73 375	69 195	75 899	89 492	2,18	1,79	1,51	1,19		
Portuguesa	71 675	87 151	122 153	203 707	2,13	2,27	2,42	2,71		
Sucre	262 344	291 452	333 607	401 992	7,80	7,56	6,62	5,34		
Táchira	216 387	245 722	304 181	399 163	6,43	6,39	6,04	5,31		
Trujillo	242 605	264 270	273 919	326 634	7,21	6,86	5,44	4,34		
Yaracuy	123 964	127 030	132 436	175 291	3,68	3,29	2,63	2,33		
Zulia	275 421	345 667	560 336	919 863	8,19	8,98	11,13	12,23		
Terytoria federalne (Territorios Federales)										
Amazonki (Amazonas)	1 715	3 728	10 582	11 757	0,05	0,09	0,21	0,16		
Delta Amacuro (Delta Amacuro)	19 903	28 165	33 648	33 979	0,60	0,72	0,67	0,45		
Dependencje federalne (Dependencias Federales)	345	852	779	861	0,02	0,03	0,02	0,01		

VI. ROZMIESZCZENIE LUDNOŚCI I GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA

Tak, jak struktura wieku nie zmieniała się zasadniczo w czasie całego rozwoju ludności Wenezueli w XX w., tak i w rozmieszczeniu geograficznym nie zaszły poważniejsze zmiany. Większość ludności Wenezueli zamieszkiwała obszar wybrzeża i obszar podgórski. Jest to wąski obszar o powierzchni około 190 tys. km², ciągnący się z południowego zachodu na północny wschód. Ten peryferyjny (w stosunku do całości kraju) typ rozmieszczenia ludności jest charakterystyczny dla wielu krajów pokolonialnych. Rozmieszczenie (i typowe formy) zaludnienia stałego w Wenezueli wynikają głównie z kolonialnej penetracji

Tabela 8

POWIERZCHNIA I GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA WENEZUELI WEDŁUG JEDNOSTEK ADMINISTRACYJNYCH W LATACH 1936, 1941, 1950 i 1961

Jednostki administracyjne	Powierzchnia w km ²	Gęstość zaludnienia (ilość osób/km ²)			
		1936	1941	1950	1961
Wenezuela	912 050 *	3,7	4,3	5,6	8,4
Dystrykt federalny	1 930	146,8	196,9	367,7	651,6
Stany:					
Anzoátegui	43 300	3,0	3,6	5,6	8,8
Apure	76 500	0,8	0,9	1,2	1,5
Aragua	7 014	18,7	20,0	27,4	45,3
Barinas	35 200	1,6	1,8	2,3	4,0
Bolívar	238 000	0,3	0,4	0,5	0,9
Carabobo	4,650	39,4	43,8	55,6	87,4
Cojedes	14 800	3,2	3,4	3,5	4,9
Falcón	24 800	8,7	9,4	10,4	13,7
Guárico	64 986	1,9	2,1	2,5	3,8
Lara	19 800	14,7	16,8	18,6	24,7
Mérida	11 300	15,8	17,1	18,7	24,0
Miranda	7 950	27,2	28,6	34,7	61,9
Monagas	28 900	3,2	4,2	6,1	8,5
Nueva Esparta	1 150	63,8	60,2	66,0	77,8
Portuguesa	15 200	4,7	5,7	8,0	13,4
Sucre	11 800	22,2	24,7	28,3	34,1
Táchira	11 100	19,5	22,1	27,4	36,0
Trujillo	7 400	32,8	35,7	37,0	44,1
Yaracuy	7 100	17,5	17,9	18,6	24,7
Zulia	63 100	5,5	6,9	11,1	18,3
Terytoria federalne:					
Amazonas	175 750	0,01	0,02	0,1	0,1
Delta Amacuro	40 200	0,5	0,7	0,8	0,8
Dependencje federalne **	120	2,9	7,1	6,5	7,2

* — Łącznie z jeziorami Maracaibo i Valencia (13 245 km²), których powierzchnię nie brano pod uwagę przy obliczaniu gęstości zaludnienia

** — Wyspy rozproszone na Morzu Karaibskim administrowane bezpośrednio przez rząd Wenezueli

hiszpańskiej. Pominiemy tu rozważania dotyczące współzależności zaludnienia z czynnikami naturalnymi, jak rzeźba, klimat, sąsiedztwo morza itp. Pierwsze większe skupiska ludności powstały na wybrzeżach i w regionach sąsiednich. Te zgrupowania peryferyjne szybko przeobraziły się w ośrodki handlowe, z których odpływały surowce do metropolii i gdzie wyładowywano artykuły wysyłane do kolonii. Ośrodki te były także punktami wyjścia do penetracji wnętrza kraju.

Tak więc w miarę umacniania się kolonizacji zaznaczała się peryferyjna lokalizacja ludności. Zdobyta w 1811 r. niepodległość, a wraz z nią chęć usamodzielnienia i rozwoju, przejawiająca się zasadniczo w eksporcie surowców i imporcie produktów gotowych — zaostriżyła jeszcze bardziej to zjawisko. W 1920 r., kiedy to zaczął się szybki wzrost ludności Wenezueli, ponad 75% ludności zamieszkiwało na tych 190 tys. km², zajmując około 20% powierzchni kraju. Potem, gdy już eksploatacja ropy naftowej dominowała w gospodarce kraju, pe-

Tabela 9

PRZYROST LUB UBYTEK LUDNOŚCI WEDŁUG JEDNOSTEK ADMINISTRACYJNYCH W OKRESACH MIĘDZYSPIROWYCH: 1936—1941—1950—1961

Jednostki administracyjne	Przyrost lub ubytek w okresach międzyspisowych					
	w liczbach bezwzględnych			w procentach		
	1936/41	1941/50	1950/61	1936/41	1941/50	1950/61
Wenezuela	486 424	1 184 067	2 489 161	14,46	30,75	49,44
Dystrykt federalny	96 681	329 503	547 913	34,11	86,69	77,21
Stany:						
Anzoátegui	25 258	86 312	139 944	19,36	55,41	57,81
Apure	12 493	18 379	28 638	21,51	26,05	32,20
Aragua	8 489	51 656	123 383	6,54	37,37	64,98
Barinas	6 766	16 985	59 327	12,04	26,98	74,21
Bolívar	11 363	32 914	86 107	13,66	34,82	67,57
Carabobo	19 315	51 481	138 713	11,22	26,89	57,10
Cojedes	1 678	2 342	20 541	3,49	4,71	39,42
Falcón	17 504	26 115	81 691	8,14	11,23	31,57
Guárico	14 669	29 434	80 443	12,18	21,79	48,89
Lara	41 745	35 194	120 971	14,33	10,57	32,86
Mérida	13 872	18 116	59 558	7,74	9,39	28,21
Miranda	11 077	48 669	216 076	5,12	21,38	78,21
Monagas	30 016	52 659	70 657	32,32	42,85	40,25
Nueva Esparta	—4 180	6 704	13 593	—5,70	9,69	17,91
Portuguesa	15 476	35 002	81 554	21,59	40,16	66,76
Sucre	29 108	42 155	68 385	11,10	14,46	20,50
Táchira	29 335	58 459	94 982	13,56	23,79	31,22
Trujillo	21 665	9 649	52 715	8,93	3,65	19,24
Yaracuy	3 066	5 406	42 855	2,47	4,26	32,36
Zulia	70 246	214 669	359 527	25,50	62,10	64,16
Terytoria federalne:						
Amazonas	2 013	6 854	1 175	117,38	183,85	11,10
Delta Amacuro	8 262	5 483	331	41,51	19,47	0,98
Dependencje federalne	507	—73	82	146,96	—8,57	10,53

ryferyjne rozmieszczenie ludności zwiększyło się jeszcze bardziej. Tak więc w latach 1936, 1950 i 1961 ponad 80% ludności zamieszkiwało na wąskim pasie, stanowiącym 20% powierzchni kraju (tabele 7, 8, 9, 10).

Jak widać z mapy nr 1, w r. 1936 w pasie, który nazwijmy „regionem gęsto zaludnionym”, gęstość zaludnienia wynosiła ponad 10 mieszkańców/km², z wyjątkiem stanów: Falcón i Zulia. Pierwszy z nich zbliża się bardzo do tego wskaźnika (9 osób/km²). Średnia gęstość zaludnienia w regionie wynosiła 16 osób/km². Obejmował on Dystrykt Federalny i stany: Carabobo, Lara, Mérida, Miranda, Nueva Esparta, Sucre, Táchira, Trujillo, Yaracuy. Włączono do niego także północną część stanów Monagas (dystrykty: Acosta, Bolívar, Caripe, Cedeño i Piar) i Anzoátegui (dystrykty: Bolívar, Bruzual, Peñalver i Sotillo) mające zagęszczenie takie, jak ten region, a także stany: Falcón i Zulia — aby ułatwić porównanie w latach następnych.

Na obszarze 175 505 km² żyło 2 796 735 mieszkańców, czyli 83% ludności Wenezueli (tabela 10). W pozostałej części kraju gęstość była poniżej 1 osoby/km² (na obszarze 723 180 km² zamieszkiwało 567 267 osób). 80% powierzchni kraju zamieszkiwało 17% ludności Wenezueli. Ten ogromny obszar dzieli się jednak na dwa regiony. Pierwszy z nich, który nazwiemy „regionem słabo zaludnionym”, miał powierzchnię około 192 730 km² i był zamieszkały przez 404 tys. osób, tj. 12% ludności Wenezueli. Obejmował on stany: Barinas, Portuguesa, Cojedes, Guárico i pozostałe dystrykty stanów Auzoátegui i Monagas. Gęstość zaludnienia jest tutaj mniejsza od 5 osób/km², ale większa od 1 osoby/km² (średnio 2,1 osób/km²). Drugi z nich, tzw. „region niedoludniony”, o powierzchni 530 450 km², był zamieszkały tylko przez 162 844 osób, czyli 5% całości ludności. Gęstość zaludnienia była poniżej 1 osoby/km². Obejmował on stany: Apure, Bolívar i terytoria federalne Amazonas i Amacuro.

W czternaście lat potem, w r. 1950 (mapa nr 2), nie zaszły widoczne zmiany w rozmieszczeniu ludności. Region gęsto zaludniony w dalszym ciągu skupiał ponad 80% ludności Wenezueli.

W 1961 r. (mapa nr 3) zmiana polegała jedynie na tym, że do regionu gęsto zaludnionego możemy zaliczyć także obszar stanu Portuguesa, którego gęstość wzrosła do ponad 10 osób/km². Tak więc na obszarze stanowiącym 21% powierzchni kraju zamieszkiwało w 1961 r. 84% ludności Wenezueli. W regionie słabo zaludnionym mieszkało 11% całości ludności, a w regionie niedoludnionym 5%.

Zmiany gęstości zaludnienia w poszczególnych stanach, dystryktach i municypaliach wynikają zapewne także ze zmian ekonomiczno-gospodarczych w tych jednostkach administracyjnych. Na przykład modernizacja rolnictwa w niektórych regionach prowadzi nie tylko do zahamowania emigracji (do miast), ale nawet przyciąga ludność z regionów sąsiednich, uboższych. Przykładem tego zjawiska jest stan Portuguesa. Podobne zjawiska wywołuje zapewne eksploatacja ropy naftowej, rud żelaza i innych bogactw naturalnych. Wymaga to jednakże szczegółowych studiów, opartych na źródłach i badaniach lokalnych. Osobnym zagadnieniem są stałe i wzmagające się z roku na rok migracje wewnętrzne ze wsi do miast, które w ogromnej większości położone są na północy kraju, a więc w regionach już gęsto zaludnionych. Zagadnienie urbanizacji — bardzo typowe dla Wenezueli (ponad połowa ludności mieszka w miastach) — będzie tematem osobnego opracowania.

Teraz natomiast możemy podkreślić jeszcze raz, że przyrost ludności, a co za tym idzie kontrast gęstości zaludnienia, zaostrzający się z każdym rokiem,

Tabela 10

ROZWÓJ KONCENTRACJI LUDNOŚCI W REGIONACH RÓŻNEJ GĘSTOŚCI ZALUDNIENIA W WENEZUELI

Regiony gęstości zaludnienia	1 9 3 6				1 9 5 0				1 9 6 1			
	powierzchnia		ludność		powierzchnia		ludność		powierzchnia		ludność	
	km ²	% pow. kraju	miesz. /km ²	% ludn. kraju	km ²	% pow. kraju	miesz. /km ²	% ludn. kraju	km ²	% pow. kraju	miesz. /km ²	% ludn. kraju
Region gęsto zaludniony	175 505 *	20	15,9	83	175 505 *	20	23,6	82	190 705 *	21	33,3	84
Region słabo zaludniony	192 730	21	2,1	12	192 730	21	3,3	13	177 530	20	4,5	11
Region niedoludniony	530 450	59	0,3	5	530 450	59	0,5	5	530 450	59	0,7	5
	898 685	100	3,7	100	898 685	100	4,3	100	898 685	100	8,4	100

* — Nie włączono 13 245 km² obejmujących jeziora Maracaibo i Valencia.

wynika przede wszystkim z dawnej zależności kolonialnej i nierównomiernego rozwoju gospodarczego kraju. Warto zwrócić uwagę, że polepszenie stanu sanitarnego, które przyszło z zewnątrz kraju, dotyczyło przede wszystkim regionu gęsto zaludnionego, który pierwszy skorzystał z tych dobrodziejstw. Załączone mapy przyrostu ludności w okresach międzypisowych (mapy nr 4 i 5) wyraźnie przedstawiają, że największe przyrosty ludności nastąpiły właśnie w regionach już gęsto zaludnionych. Tak więc niewłaściwy rozwój ekonomiczny utrudnia „kontynentalizację” w rozmieszczeniu ludności.

ŹRÓDŁA I LITERATURA

1. Anuario Estadístico de Venezuela 1951. Republica de Venezuela, Ministerio de Fomento, Direccion General de Estadística y Censos Nacionales. Caracas 1961.
2. Anuario Estadístico de Venezuela 1955—1956. Republica de Venezuela, Ministerio de Fomento, Direccion de Estadística y Censos Nacionales, Caracas 1961.
3. Anuario Estadístico de Venezuela 1957—1963. Republica de Venezuela, Ministerio de Fomento, Direccion General de Estadística y Censos Nacionales. Caracas 1964.
4. Demographic Yearbook, 1952, 1960. United Nations, New York.
5. Estados Unidos de Venezuela. Concejo Nacional de Vialidad-Plan Preliminar de Vialidad. Caracas 1950.
6. Republica de Venezuela, Ministerio de Fomento — Octavo Censo General de Poblacion, Caracas 1959.
7. Republica de Venezuela, Ministerio de Fomento, Direccion General de Estadística y Censos Nacionales — IX Censo Nacional de Poblacion — Resultados Preliminares por Districtos y Municipios, Caracas 1962.
8. Bernal J. D., Świat bez wojny. Warszawa 1960.
9. Castro J., Geografia głodu, Warszawa 1954.
10. Cortés A. B., Podstawowe problemy wzrostu gospodarczego Ameryki Łacińskiej, Warszawa 1964 [tytuł oryginału: Crecimiento economico de America Latina, Editorial del Pacifico A. A. Santiago de Chile 1960].
11. Dobb M., Wzrost gospodarczy a kraje słabo rozwinięte, Warszawa 1964 [tytuł oryginału: Economic Growth and Underdeveloped Countries, Lawrence and Wishart, London 1963].
12. Drabowski E., Problemy rozwoju Ameryki Łacińskiej, Warszawa 1963.
13. International Migration, vol. I, number 2, 1963, Intergovernmental Committee for European Migration, Geneva, Switzerland.
14. López J. E., La expansión demográfica de Venezuela. Revista Geográfica, vol. III, no. 8, noviembre 1961 — abril 1962, Universidad de los Andes, Merida, Venezuela (publicacion semestral).
15. Maryański A., Współczesne wędrówki ludów — zarys geografii migracji. Wrocław—Warszawa—Kraków 1966.
16. Nurske R., Problemy tworzenia kapitału w krajach słabo rozwiniętych, Warszawa 1962.

17. Oser, Czy ludzie muszą głodować — krytyka teorii Malthusa. Warszawa 1960.
18. Sauvy A., De Malthus a Mao-Tse-Tung. Editions Denoel, Paris 1958.
19. The Population of South America 1950—1980. United Nations, Bureau of Social Affairs Population Branch, New York 1955.
20. Venezuela 1956. Editado por el Ministerio de Relaciones Exteriores, Caracas 1956.
21. Venezuela Industrial 1963. Republica de Venezuela, Ministerio de Fomento, Direccion de Industrias, Caracas 1964.
22. Zagadnienia strategii rozwoju gospodarczego. Wybór tekstów z Konferencji Genewskiej ONZ w 1963 r. w sprawie krajów słabo rozwiniętych, Warszawa 1964.

Zygmunt Szot

DEMOGRAPHIC CHANGES IN VENEZUELA, WITH SPECIAL CONSIDERATION
OF THE 1936—1961 PERIOD

Summary

In the paper the author has tried to analyse the growth of the population in Venezuela during the last forty-five years. He has examined the causes which had contributed to the tremendous increase of population in that country as well as to the marked differences in the density of that population within it. Thus, he has discussed the increase in Venezuela's population against the background of the increase in world population, sanitary actions, internal migrations, the inhabitants age structure, and the density of population. Three regions of highly differing density of population have been distinguished. The author draws several conclusions, showing, among others, that the rapid increase of population and the contrasts in its density, growing more and more acute every year, result above all from the former colonial dependence and the unequal economic growth of the country.

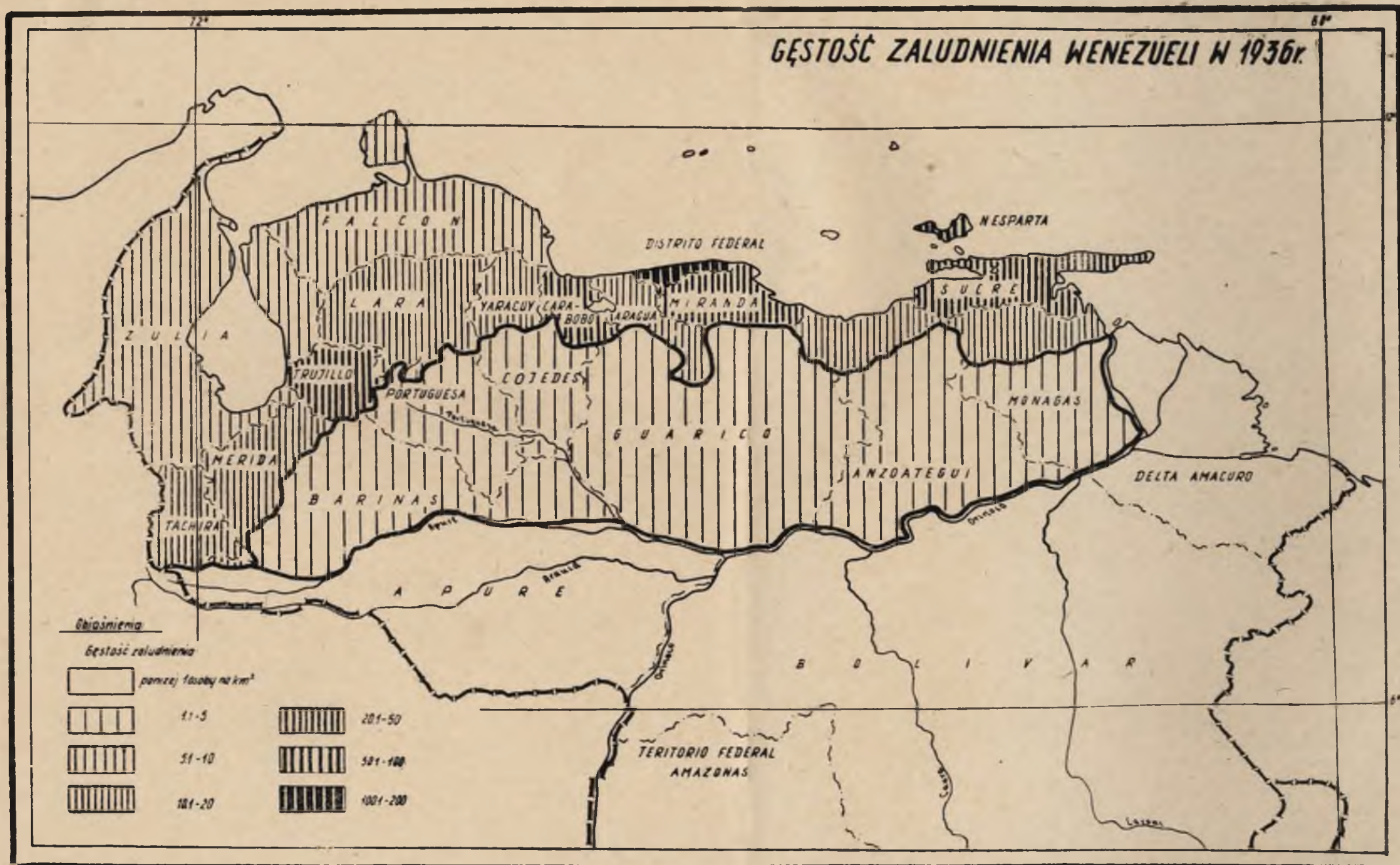
Зигмунт Шот

ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПЕРЕМЕНЫ
В ВЕНЕСУЭЛЕ, ОСОБЕННО В 1936—1961 ГГ.

Резюме

В работе дан опыт анализа роста населения Венесуэлы в последние 45 лет. Автор исследует причины громадного прироста и неравномерного размещения населения этой страны. Он рассматривает прирост населения Венесуэлы на фоне прироста населения мира, санитарных мероприятий, внутренней миграции, структуры возраста населения, размещения и плотности населения, а также выделяет три района с очень разной плотностью населения. Из исследования видно, что быстрый рост населения и углубляющиеся с каждым годом контрасты ее плотности являются прежде всего последствием давней колониальной зависимости и неравномерного экономического развития страны.

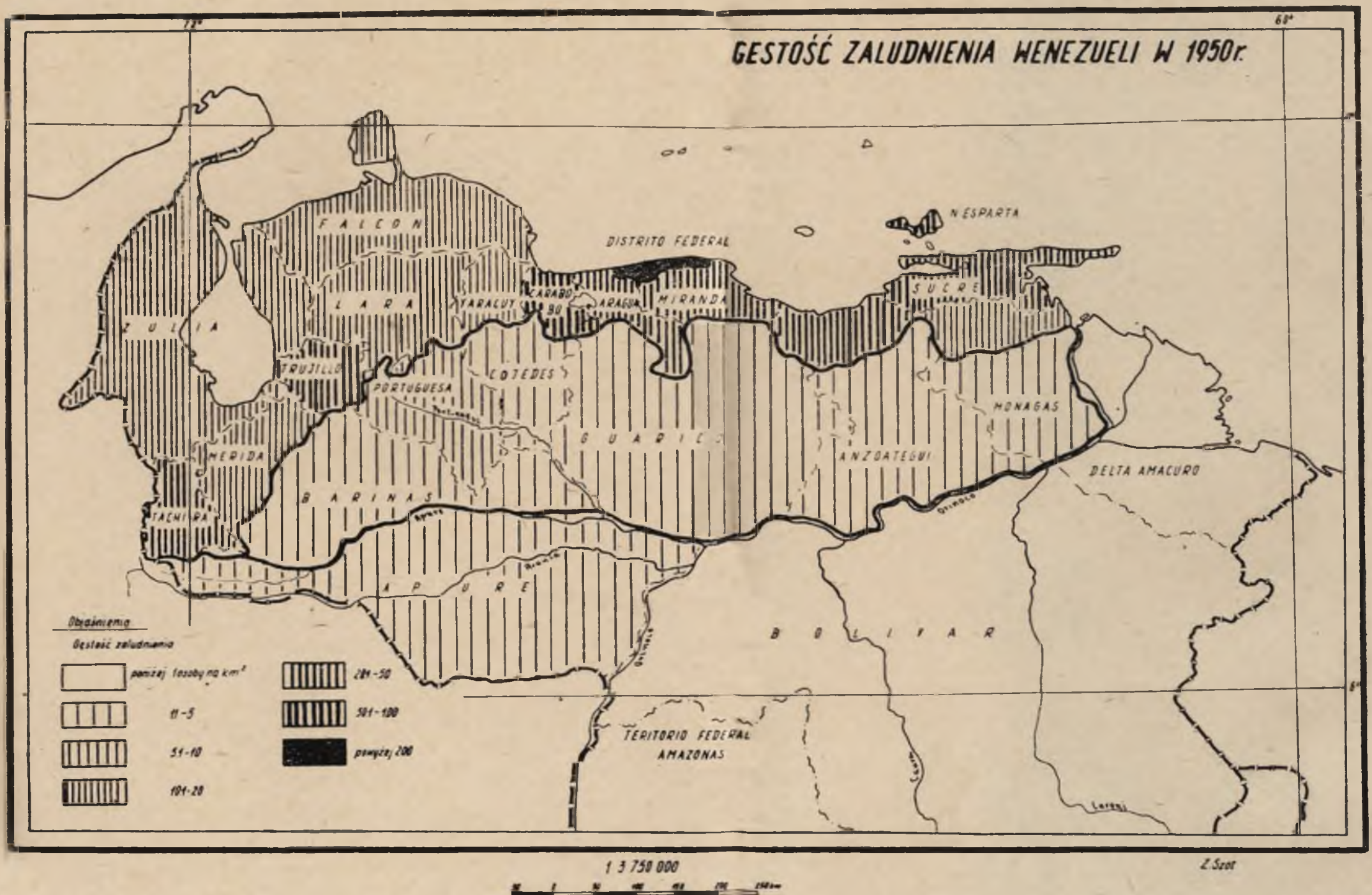
Mapa nr 1

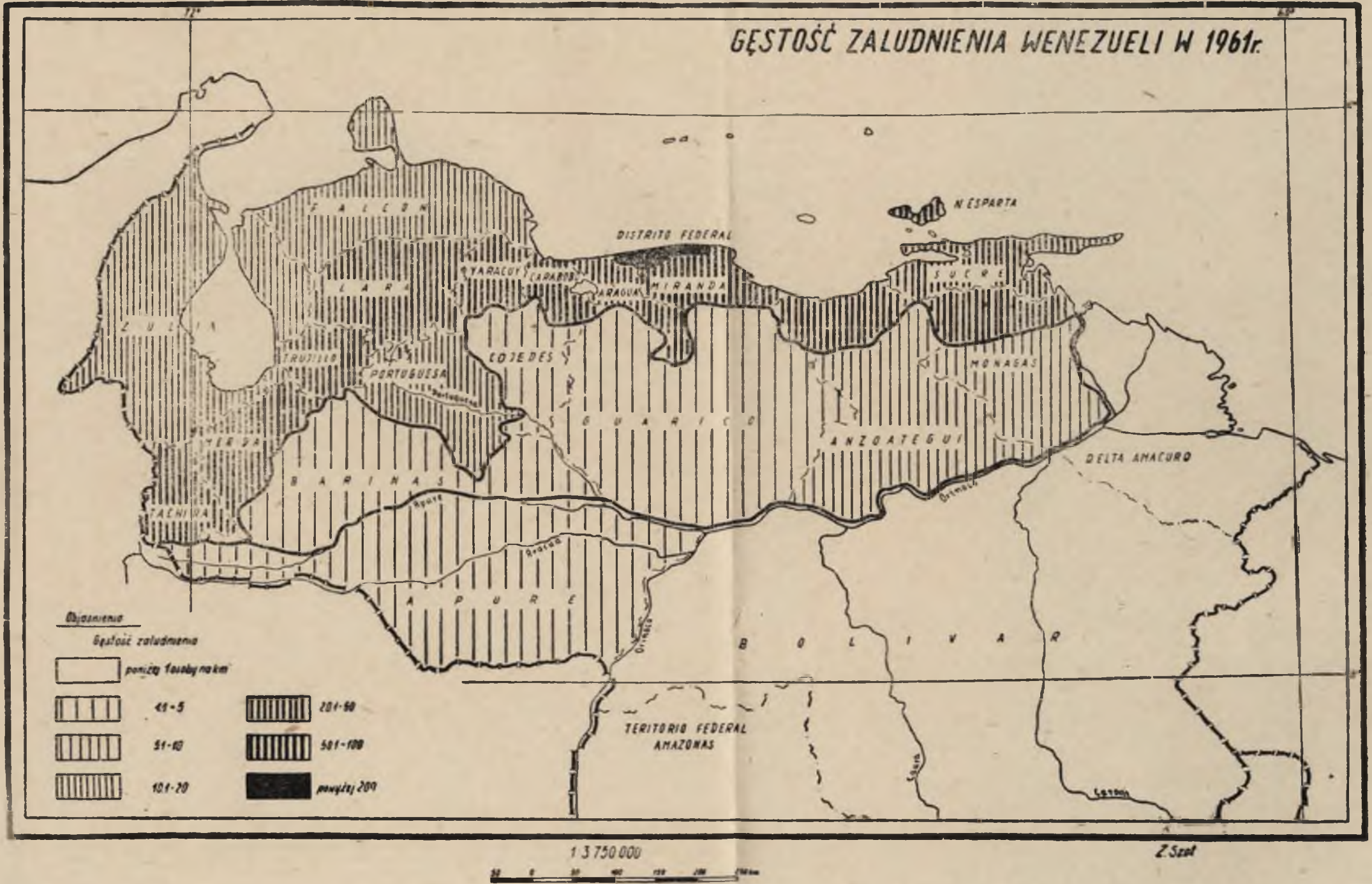

1:3 750 000

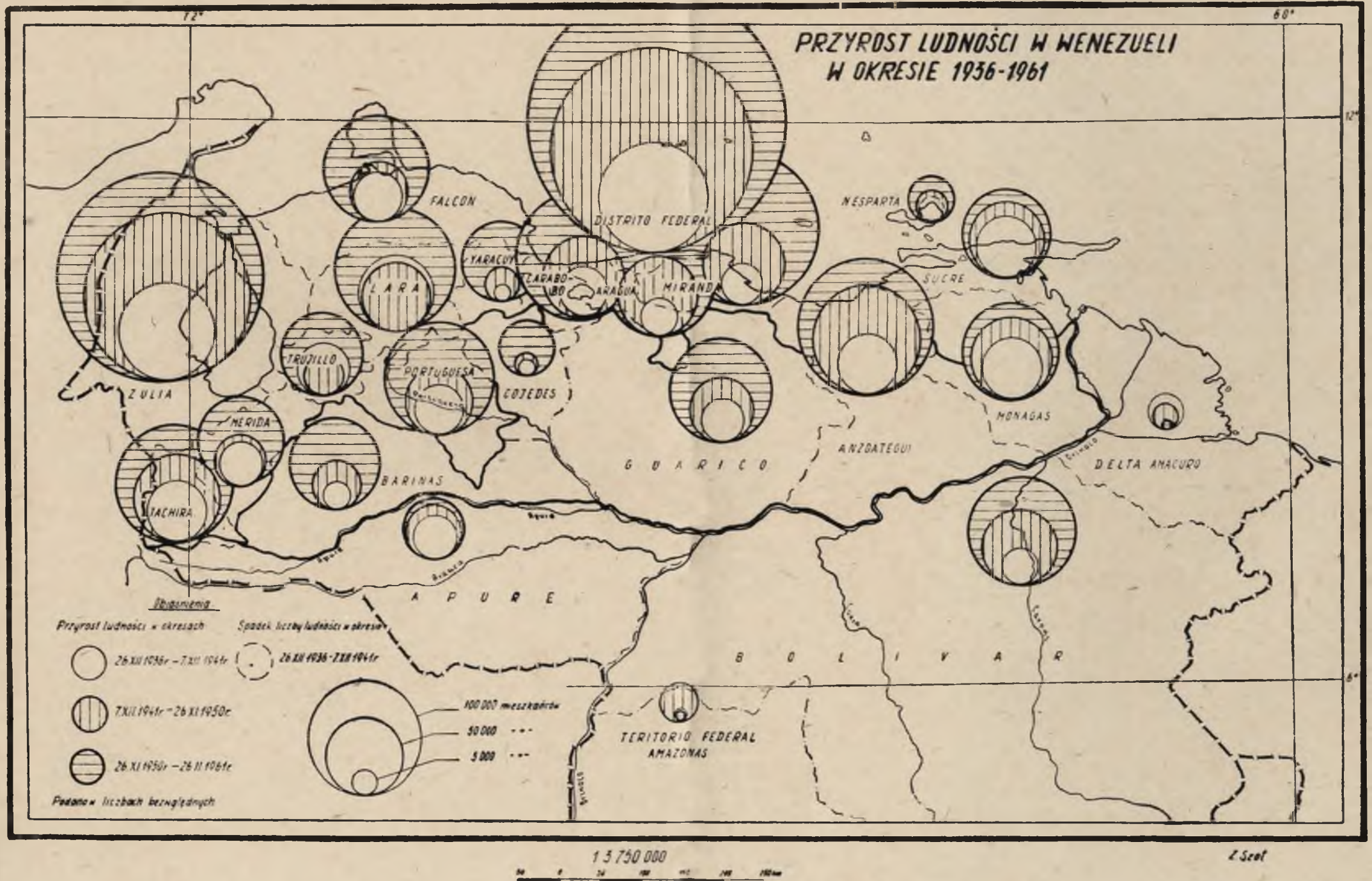

Z. Szol

Mapa nr 4

Mapa nr 5

